

संविधानपछिको नयाँ युग

डा. डमरुबल्लभ पौडेल

माया वा प्रेमविपरीत गरिने व्यवहारलाई घृणा भनिन्छ। घृणा शब्दले हँला, अपमान, अवहेलना, तिरस्कार वा दुत्कार भन्ने बुझाउँछ। यसैगरी वचन भन्नाले शब्द, बोली, वाणी, भनाइ वा कथन बुझाउँछ। समग्र अर्थमा हेर्दा जात, जाति, नश्ल, भाषा, धर्म, उत्पत्ति, संस्कृति, भेषभूषा, भूगोल, क्षेत्र शारीरिक असक्तता वा लिंगका आधारमा बोली वा व्यवहारद्वारा कुनै पनि व्यक्ति वा समुदायको इज्जत वा मानमर्यादामाथि मौखिक वा लिखित माध्यमद्वारा मानमर्दन गर्ने कार्य नै घृणा वचन हो। दुर्वाच्य पनि भन्न सकिने यसलाई अंग्रेजीमा भने 'हेट स्पिच' भनिन्छ। प्रेम वचनले एकअर्काप्रतिको श्रद्धा, आत्मीयता, हार्दिकता र मैत्री भाव बढाउँछ भने घृणा वचनले द्वेष, दुस्मनी, वैरभाव र इबाई बढाउँछ। प्रेमबाट रचना, सृष्टि, निर्माण, विकास, समृद्धि र सुख प्राप्त हुन्छ भने घृणाले विध्वंस, प्रलय, विनाश, विनष्ट, दुर्गति र दुःख निम्त्याउँछ।

हाल नेपालमा घृणा वचन बढ्दै गएको छ। अर्काको कुरै नसुन्ने, आफूले सोचेको मात्र ठीक ठान्ने, आफूले गरेको मात्र ठीक भन्ने जस्ता अदूर दृष्टिले मानिसलाई आत्मकेन्द्रित बनाउने र अर्काको अस्तित्व

स्वीकार गर्न नसक्ने बनाउँछ। कालान्तरमा यसले नकारात्मक दृष्टिकोण पैदा गर्दछ। यसरी पैदा भएको नकारात्मकता लिखित वा अलिखित माध्यमबाट प्रसारित हुन्छ र यसले घृणा पैदा गर्दछ। घृणा बढ्दै जाँदा संवादहीनता हुने, एकअर्काको छेउ पर्न नसक्ने वा अभिमान अर्को हिँडेको बाटै गन्हाउनेसम्म हुन्छ।

कुनै पनि देशमा अन्तर व्यक्ति, अन्तर समुदाय वा अन्तर समाज घृणा वचनका विविध रूप हुन सक्छन्। नेपालमा पनि परापूर्वकालदेखि नै केही न केही रूपमा समाजमा घृणा वचन सुषुप्त रहेको देखिन्छ। चार वर्ण छत्तीस जातको फूलबारीका रूपमा नेपाली सबै मिलेर बसेको जस्तो देखिए पनि मानिसका अन्यमनस्क चेतनामा घृणा जमेर बसेको र यो ऐनमौकामा प्रकट भएको पाइन्छ। यसको जातीय, भौगोलिक, सांस्कृतिक, क्षेत्रीय तथा साम्प्रदायिक रूप त नेपाली समाजमा कुनै न कुनै प्रकारले छँदै थियो। यिनै विभिन्न रूपलाई समयले सतहमा ल्याउँदा हाल यसले भयंकर राजनीतिक रूप लिएको छ। अहिले देशको दक्षिण भाग जसरी जलिरहेको छ, यसमा यही घृणा वचन नै प्रमुख कारण रहेको छ।

जातीय वा साम्प्रदायिक घृणा वचनका केही उदाहरण यस्ता छन्- ब्राह्मणइतरका सम्प्रदायले ब्राह्मणलाई टपरे काठा, बाहुनको चित्त माखाको पित्त आदि, कुमाईलाई कोखमा दाँत भएको, क्षेत्री सम्प्रदायलाई इतरहरूले करेटा, खसेत्रा आदि, नेवारलाई पाटे, पाडाको खुट्टो, नेवार इष्ट र बाबु दुष्ट हुँदैन आदि, मगरलाई लिडे, गुरुङलाई भेडो, लिम्बूलाई चितुवा, तामाङलाई भोटेटोप्रे, दमाइलाई डुम्रो, कामीलाई डांग्रो, सार्कीलाई चमारे आदि भनी

घृणा ओकल्ने गरेको पाइन्छ। यसका अलावा एउटै जातिभित्र पनि थर फरक हुँदा प्रशस्त घृणा वचन प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ।

यसैगरी क्षेत्रीय घृणा वचनका केही उदाहरण यस्ता छन्। भ्यापाली, स्याङ्जाली, काभ्रेलीलाई जाली भनी उनीहरूका घरमा बास बस्न पुगियो भने दुवै ओँलामा पन्जा लगाएर सुत्नुपर्छ भनेर उडाउने गरिन्छ। यसैगरी तेह्रथुम, ताप्लेजुङ र पाँचथरतिरकालाई चार इन्च ख्यालख्याल भन्ने गरिन्छ। यसको मतलब हुन्छ रिस उठेपछि पहिला खुकुरीले छप्काउने अनि पछिबाट चार इन्चसम्म काटेको त ख्यालठट्टा गरेको पो हो त हो सोल्टी भन्ने गर्छन् भनी उडाइन्छ। यसैगरी बैतडीतिरका मान्छेलाई होच्याउन अन्य क्षेत्रका मान्छेले यस्तो कहावत नै बनाएका छन्। 'बैतडा र बाघ दुईतिरबाट आक्रमण गर्न आए बैतडालाई जाई लाग्नु बाघलाई वास्ता नगर्नु।'

भौगोलिक घृणा वचनका केही उदाहरण यस्ता छन्। मधेसी मूलका वासिन्दालाई मधेसइतरहरूले मदेसे, धोती, मन मखु मसूया खः भन्ने गरेको पाइन्छ। यसैगरी पहाडका बासिन्दालाई पहाड इतरकाले पहाडे, जाली भेली, कपटी, पहडिया भन्ने गरेको पाइन्छ। यस्तै हिमाली भेगका बासिन्दालाई बक्खु, आङको जुम्रा टोक्ने आदि भनेर भन्ने गरेको सुनिन्छ। कसैले सीधै अगाडि त कसैले पछाडिबाट कुरा काट्न यस्ता घृणा वचनको प्रयोग गरेको पाइन्छ। जातीय, क्षेत्रीय र भौगोलिक घृणा वचन नेपाली समाजका अभिन्न अंगकै रूपमा रहेका थिए। यस्ता घृणा वचन सुषुप्त रहेकाले समाजमा राम्रो मिलीजुली भएकै देखिन्थ्यो। तर माओवादी जनयुद्धकालमा जातीय पहिचानका

कुरा उठे। क्रमशः वर्गीय पहिचानभन्दा जातीय पहिचानले बढावा पाउँदै गयो। समयक्रममा जातीय नाराहरू लाग्न थाले। जातीयताका नाममा राजनीतिक दल खुले। यसबाट नेपाली समाजमा जातीयताका नाममा समस्या पनि बढ्दै जान थाले। वर्गीयभन्दा जातीय विषय हाबी बन्न पुगे। जातीयता राजनीतिको सबैभन्दा सबल पक्ष भयो। वर्गीय राजनीतिमा त्याग र तपस्या गरेर इतिहास बनाएकाहरू पनि कालान्तरमा जातीयताको भोलमा डुबे। यसलाई विभिन्न दाताहरूले आफ्नो रुचिअनुसार उकास्ने काम गरे।

राजनीतिक घृणा वचनले माथि उल्लेख गरिएका जातीय, क्षेत्रीय र भौगोलिक घृणा वचनलाई जानीनजानी बढावा दिए। कसले यस्तो घृणा वचन कहिले कसलाई लगाएको हो पात्रहरूको नाम नलिईकन राजनीतिक घृणा वचनका केही उदाहरण यस्ता छन्। भारततिर छिरिजा, पिँध नभएको लोटा, चाइनाको पाले, न पोथी न भाले, लिंग नछुट्टिएको, द्वैध चरित्र भएको, जंगली बाँदर, सधैं सत्ताकै वरिपरि घुम्ने, पहाडलाई दाना पानी बन्द गर्ने, बाहुन क्षेत्रीलाई काट्ने, थारूलाई एक टुक्रा जमिन नदिने, रुखबाट भरेका केही आँप आदि। विभिन्न पार्टी तथा नेताहरूले अन्य पार्टी तथा नेताहरूमाथि प्रयोग गरेका यी केही प्रतिनिधि राजनीतिक घृणा वचनहरू हुन्। यस्ता राजनीतिक घृणा वचन अनगिन्ती छन्। नेपालका नेता तथा पार्टीहरूको आम चरित्र नै घृणा वचन बोलेर अरूलाई तल खसाएमा आफू माथि परिन्छ भन्ने लघुताभासपूर्ण चिन्तन हो।

यस्तो चिन्तनले क्षणिक उपलब्धि त गलां तर दीर्घकालमा कसैलाई फाइदा गर्दैन। यसले जनतामा

विभाजन ल्याउन मद्दत गर्दछ र जनतामा रहेको सद् भावको अन्त्य गरी समाजलाई द्वन्द्वमा धकेल्छ। यस्तै चिन्तनका कारण लामो समयसम्म भएको संवादहीनताले ल्याएका केही अकल्पनीय समस्याहरू यस्ता छन्। आन्दोलनकारीका नाममा प्रहरीलाई जिउँदै जलाउनु, बिरामी प्रहरीलाई एम्बुलेन्सबाट खोसेर हत्या गर्नु, निहत्था जनतालाई कटबाँसले निर्मम पिट्नु, पिट्दा टाउकोमा ताकेर हान्नु वा तर्साउने तरिकाले नभएर ताकेर गोली हानी मार्नु आदि। यस्ता घटनाहरूले एक्काइसौं शताब्दीमा पनि मध्ययुगीन बर्बरता झल्काएका छन्।

निधार खुम्च्याउनुपर्ने कुरा के छ भने यस्तो बर्बरतापूर्ण व्यवहार शान्तिप्रिय भनिने नेपालीमा कसरी आयो? स्वन्त्रताको उपयोग गर्ने नाममा जात, जाति, धर्म, भाषा, संस्कृति जस्ता संवेदनशील कुराहरूमाथि अनावश्यक टिप्पणी गरेर, घृणा वचन बोल्न उक्साएर कसले नेपालीहरूलाई मन र मान सुयाइरहेछ? अनि के हामी मिल्नै नसक्ने गरी जाति, भूगोल र क्षेत्रका आधारमा विभाजित भइसकेका हौं? अनि खै त समाजवादी तथा वर्गीय आधार? के हामीमा यी सबै कुराभन्दा माथि मानवता भन्ने चीज छैन? अहिले हामीले अत्यन्त संयमसाथ सामाजिक सद्भाव कायम हुने व्यवहार देखाउनु अत्यावश्यक छ।

संविधानसभाबाट संविधान निर्माण गर्ने कुरा नेपाली जनताको वर्षौंदेखिको सपना थियो, जुन २०७२ मा आएर पूरा भएको छ। संविधान जारी भएपछिको परिवर्तित परिस्थितिमा समेत नेपालमा धेरै समस्या देखा पर्नसक्ने वस्तुगत आधार भएकाले अब बन्ने नयाँ

संविधानले सबै नेपालीको चित्त बुझाउन नसकेको सत्य हो, तर यो अकाट्य दस्तावेज नभएकाले संशोधनका माध्यमबाट जुनसुकै बेला पनि असन्तुष्टिका आवाजलाई मत्थर पार्न सकिने सम्भावना छ।

सरकारका सामु धेरै चुनौती थपिएका छन्। संविधानले सबै नेपालीको चित्त बुझाउन नसकेको सत्य हो तर यो अकाट्य दस्तावेज नभएकाले संशोधनका माध्यमबाट जुनसुकै बेला पनि असन्तुष्टिका आवाजलाई मत्थर पार्न सकिने सम्भावना त छँदै छ।

अहिले ठूला पार्टीहरूमा देखिएको एकता र सद् भाव कायम गर्दै संविधानका समर्थक र आलोचक दुवैले घृणा वचन त्यागेर संवाद बढाई सहमतिसम्म पुग्नुपर्छ। राष्ट्रले हार्ने सर्तमा कसैको जित कदापि स्वीकार्य हुँदैन। त्यसैले भविष्यका लागि सुन्दर, सभ्य र समृद्ध नेपालको रचना गर्न सबै नेपालीले बाचा गरौं। अरूबाट सम्मानको अपेक्षा गर्नेले अरूलाई पनि सम्मान दिन सिकाँ। नयाँ संविधानपछिको नवयुगमा शालीन व्यवहार गरौं र सुसंगत वचन बोलाँ। वार्ता तथा संवादका माध्यमबाट मात्र समस्याको हल खोजौं। घृणा वचनलाई सधैंका लागि बन्द गरी नयाँ संविधानलाई हार्दिक स्वागत गरौं।